

Pasi Horsmanheimo – Maj-Lis Steiner

TILINTARKASTUS – asiakkaan opas

Alma Talent
Helsinki 2017

Tilaa Tilintarkastus – asiakkaan opas Alma Talent Shopista: shop.almatalent.fi

5. uudistettu painos
Copyright © 2017 Talentum Media Oy ja tekijät

ISBN 978-952-14-2745-9
ISBN 978-952-14-2748-0 (verkkokirja)

Taitto: Sirpa Puntti

BALTO print, Liettua 2017

Anna palautetta kirjasta: protoimitus@almamedia.fi

Johdanto

Tilintarkastuspalveluja käyttää suuri joukko ihmisiä. Yritysten ja asunto-osakeyhtiöiden omistajat, työntekijät, sijoittajat, virkamiehet ja liike-elämän tehtävissä toimivat ihmiset joutuvat tekemisiin tilinpäätösten ja tilintarkastuskertomusten kanssa. He käyttävät myös muita tilintarkastajan antamia raportteja. Tilintarkastajat antavat kertomuksia, laskelmia, selvityksiä, muistioita, lausuntoja ja todistuksia.

Tilintarkastusta käsitellään usein kirjanpidon ja tilinpäätösinformaation tulkitsemisen näkökulmasta. Tilintarkastajan tärkein tehtävä on varmistaa, että tilinpäätös on olennaisilta osiltaan lain mukaan oikein. Tilintarkastaja voi myös saada tehtäväkseen varmistaa, että päätöksenteossa käytettävät muutkin taloudelliset tiedot ovat oikein. Asiakkaan näkökulmasta tilintarkastukseen kuuluu paljon muutakin kuin pelkkiä numeroita. Tilintarkastajia käytetään, kun halutaan asiantuntevia, luotettavia ja objektiivisiä tietoja taloudellisista ja oikeudellisista asioista. Monet tosin odottavat tilintarkastajalta enemmän kuin mitä hänen tehtävänsä esimerkiksi annetun toimeksiannon tai lainsäännösten perusteella edellyttää. Laissa tilintarkastajan vastuu on rajattu tarkasti.

Tilintarkastus – asiakkaan opas on laadittu tilintarkastusasiakkaan näkökulmasta. Teos on tehty selventämään tilintarkastuspalveluja käyttävälle asiakkaalle, mistä tilintarkastuksessa on kysymys. Teos käsittelee tilintarkastusta yksityissektorilla, joten valtion, kunnan ja seurakuntien tilintarkastusta ei käsitellä. Julkisen sektorin tilintarkastajia koskee osaksi vuoden 2016 alusta sama laki kuin yksityisen sektorin tilintarkastajia, mutta tämä teos keskittyy vain yksityisen sektorin yritysten tilintarkastukseen. Julkisen sektorin JHT- ja JHTT-tilintarkastajiin viitataan vain harvoissa kohdissa, kun siihen on syytä.

Teoksessa kerrotaan, mitä yksityisten yhteisöjen ja säätiöiden tilintarkastuksesta säädetään. Lähtökohtana on myös auttaa ymmärtämään, mitä

tilintarkastuksesta voi saada irti. *Tilintarkastus – asiakkaan opas* auttaa selväkielisesti ja käytännön tilanteiden kannalta kaikkia, jotka joutuvat tilintarkastusasioiden kanssa tekemisiin. Teos etenee ajallisesti johdonmukaisesti alkaen tilintarkastajan valinnasta ja päätyen tilintarkastusraportteihin, erityiskysymyksiin ja tilintarkastajan vastuuseen.

Teoksen alussa esitellään, mitä tilintarkastus pitää sisällään (1 luku). Tilintarkastajan tärkein tehtävä on varmistaa elinkeinoelämässä käytettävien taloudellisten tietojen luotettavuus. Tilintarkastuksella tarkoitetaan yleensä yhteisön tai säätiön kokouksen valitseman yhden tai useamman tilintarkastajan vuosittain suorittamaa tarkastustyötä, joka perustuu lakiin. Lakisääteiseen tilintarkastukseen kuuluu myös joukko muita tarkastustoimenpiteitä, jotka on säädetty tilintarkastajan tehtäväksi. Näistä on esimerkkinä todistusten ja lausuntojen antaminen. Erityinen tarkastus ja julkisen sektorin tilintarkastus eivät tarkasti ottaen kuulu yritysten tilintarkastajien tehtäviin, mutta rajaukset ja niiden pääpiirteet käydään läpi lyhyesti.

Tilintarkastuselinkeinoon kytkeytyy useita ammattialoja ja erikoistumisalueita. Kaikki tilintarkastajan palvelut eivät perustu lakiin. Tilintarkastajat esimerkiksi antavat veroneuvoja, opastavat monenlaisissa yritysten toimintaan liittyvissä seikoissa sekä laativat selvityksiä ja lausuntoja.

Tilintarkastusjärjestelmän keskeiset osapuolet esitellään luvussa 2. Niitä ovat tilintarkastajien ja tilintarkastusyhteisöjen lisäksi kansainväliset tilintarkastusketjut, järjestöt ja viranomaiset.

Katsaus tilintarkastuksen ohjaukseen ja sääntelyyn vaikuttavien kansainvälisten järjestöjen toimintaan luvussa 3 auttaa hahmottamaan kansainvälisiä kytköksiä. Luvussa kerrotaan taustatietoja kansainvälisen kehityksen ja tilintarkastukseen liittyvien kysymysten kansainvälisten yhteyksien ymmärtämiseksi. ETA-alueella tilintarkastus tarkentuu ja yhdenmukaistuu EU:n tilintarkastusdirektiivin 2006/43/EY, sen muutosdirektiivin 2014/56/EU sekä Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksen (EU) 537/2014 eli niin sanotun PIE-asetuksen (asetus yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen lakisääteistä tilintarkastusta koskevista erityisvaatimuksista ja komission päätöksen 2005/909/EY kumoamisesta) seurauksena. Myös EU-tason lisääntyvä viranomaisyhteistyö sääntelyn ja valvonnan alalla vaikuttaa kehitykseen yhdenmukaistavasti.

Tärkeä osa tilintarkastusasiakkaan tarvitsemista tiedoista on saatavissa kirjallisista oikeuslähteistä ja kirjallisuudesta. Tilintarkastusalan keskeiset tietolähteet esitellään luvussa 4. Tärkeimmät säädökset Suomessa ovat tilintarkastuslaki (1141/2015) ja sen nojalla annetut säädökset. Vuoden 2007 tilintarkastuslaki kumottiin tilintarkastuslain uudistamisen yhteydessä vuonna 2015. Nykyinen tilintarkastuslaki ja siihen liittyvät muut lakimuutokset tulivat voimaan 1.1.2016. Tilintarkastajan valintaan, tilintarkastajaa koskeviin vaatimuksiin, tilintarkastuskohteeseen ja tilintarkastajan

raportointiin tehtiin merkittäviä muutoksia tilintarkastuslain muutoksella (622/2016), joka tuli voimaan 19.8.2016. Tilintarkastusasiakkaan kannalta uudistus sisältää useita tärkeitä muutoksia. Kyseisellä lainmuutoksella pantiin täytäntöön EU:n tilintarkastusdirektiivi 2006/43/EY, sen muutosdirektiivi 2014/56/EU sekä Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 537/2014 eli niin sanottu PIE-asetus, jonka säännökset pääosin ovat sellaisenaan velvoittavia.

Vuoden 2016 alusta lukien tilintarkastuslailla toteutettiin hyväksymis- ja valvontajärjestelmän uudistus, joka vaikutti elokuussa 2016 voimaan tulleita uudistuksia vähemmän tilintarkastusasiakkaaseen. Hyväksyminen ja valvonta keskitettiin vuoden 2016 alusta Patentti- ja rekisterihallituksen tilintarkastusvalvontaan, jossa toimii myös tilintarkastuslautakunta. Alussa siirtymäaikana tilintarkastajanimikkeiden paljous ja siirtymäajan poikkeussäännöt tilintarkastajan kelpoisuudessa voivat olla hämmentäviä, mutta järjestelmä tiivistyy siirtymäajan kuluessa.

Tilintarkastuksen sisältö muuttuu hitaasti. Elokussa 2016 voimaan tulleella lainmuutoksella (622/2016) toimintakertomus poistettiin tilintarkastuksen kohteesta. Toimintakertomus on kuitenkin edelleen osa yrityksen antamaa tilinpäätöksen ”tietopakettia” ja vaikuttaa tilintarkastajan työhön teoksen luvussa 8 selostettavalla tavalla.

EU:n tilintarkastusdirektiivi 2006/43/EY edellyttää tilintarkastusten suorittamista IAASB:n (*International Auditing and Assurance Standards Board*) julkaisemien kansainvälisten tilintarkastusstandardien mukaisesti. EU:n komissio ei ole vielä kukaan, kymmenen vuoden aikana, tehnyt tilintarkastusdirektiivin nojalla päätöstä standardien sitovasta käyttöön ottamisesta EU:n alueella. Poliittisesti asia lienee vaikea. Valvontaelinten ratkaisukäytännön mukaan kansainväliset tilintarkastusstandardit ovat tosin Suomessa jo nyt velvoittava osa hyvää tilintarkastustapaa. Niiden noudattamiseen suhtaudutaan kuitenkin joustavasti pienten yritysten tilintarkastuksissa.

Kaikkea tilintarkastukseen liittyvää ei voi kirjata lakiin. Hyvä tilintarkastustapa on tapaoikeutta, ja se muodostuu huolellisten ammattihenkilöiden yleisesti noudattamasta käytännöstä. Hyvä tilintarkastustapa samoin kuin tilintarkastajien ammattieettiset periaatteet ovat tärkeitä tilintarkastajan toimintaa ohjaavia normistoja. Tilintarkastajien valvontaelinten kannanotot, päätökset ja lausunnot tulkitsevat tilintarkastussäännöksiä ja luovat soveltamiskäytäntöä.

Tilintarkastusasiakkaan kannalta on tärkeää tietää, mitä laista johtuvia vaatimuksia tilintarkastajan valinnassa on syytä ottaa huomioon. Tilintarkastajan valintaa ja siihen liittyviä vaatimuksia, näkökohtia ja eri tilanteita käsitellään luvussa 5.

Tilintarkastusasiakkaan on syytä tuntea pääpiirteittäin, miten tilintarkastaja suunnittelee ja tekee työnsä käytännössä. Tilintarkastajan työn kulku esitellään luvussa 6. Tilintarkastustyötä koskevat vaatimukset käydään läpi luvussa 7. Tilintarkastajan objektiivisuus ja riippumattomuus, ammattitaito ja huolellisuus ovat keskeisiä tilintarkastajan toimintaa koskevia vaatimuksia. Samoin tilintarkastajan tiedonanto-oikeus ja -velvollisuus sekä niiden rajat tulee olla selvillä sekä tilintarkastajalla itsellään että tilintarkastuspalveluja käyttävällä.

Tilintarkastusasiakkaan kannalta tärkein osa tilintarkastusprosessia ovat tilintarkastajan raportit. Niiden avulla asiakas saa tietää tilintarkastuksen tuottamista tuloksista. Tilintarkastusraporttien sisältö selvitetään luvussa 8. Kaikki tilintarkastajan raportit eivät perustu lakiin. Osa raporteista annetaan sopimuksiin perustuvien toimeksiantojen hoitamisen tuloksena. Näitä raportteja käsitellään luvussa 9.

Luvussa 10 kerrotaan yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen (PIE-yhteisöt) tilintarkastukseen liittyvistä erityispiirteistä EU:n PIE-asetuksen valossa. Lisäksi luvussa käsitellään listayhtiöiden tilintarkastusta.

Mistä tilintarkastaja on vastuussa? Tärkeimmät vastuun muodot ovat rikosvastuu, korvausvastuu ja kurinpidollinen vastuu. Näitä käsitellään luvussa 11.

Tilintarkastuksen sääntelylle on tyypillistä, että sillä on reagoitu talouden kriiseihin ja skandaaleihin. Vuosituhannen vaihteen tilinpäätösskandaalit Yhdysvalloissa ja Euroopassa, vuonna 2008 alkanut finanssikriisi Euroopassa ja Yhdysvalloissa sekä näitä seuranneet lainsäädännön kiristykset vaikuttavat edelleen lähitulevaisuuden sääntelyn kehitykseen. Mitä muuta on tekeillä ja mitä on tulossa, sitä kommentoidaan lopuksi luvussa 12.

Teoksen lukujen yhteydessä on lukuvinkkejä lisätietolaatikoissa.

Lisää kirjallisuutta on löydettävissä lähdeluettelon avulla. Mukana on asiasanaluettelo ja luettelo käytetyistä lyhenteistä. Liitteenä ovat tilintarkastuslain (1141/2015) ja valtioneuvoston tilintarkastuksesta antaman asetuksen (1377/2015) tekstit.

Teoksessa esitetyt tiedot perustuvat lainsäädäntöön ja tilanteeseen 1.3.2017. Teoksessa käytettyjen oikeustapausten ja tilintarkastajien valvontaan liittyvien tapausten selostuksia on osaksi muokattu ja tiivistetty tätä teosta varten. Tarvittaessa lukijan on syytä tutustua alkuperäisen ratkaisun koko tekstiin. Referoidut tapaukset ovat lainvoimaisia, ja niitä koskeviin muutoksenhakuratkaisuihin on viitattu vain tarvittaessa.

Teos on laadittu siten, että Pasi Horsmanheimo vastaa luvuista 1–5, 11 sekä jaksoista 7.8. ja 9.4–9.6. Maj-Lis Steiner vastaa muilta osin luvuista 6–10. Kirjoittajat vastaavat yhdessä teoksen muista luvuista.